

Нооруз - түрк дүйнөсүндөгү жаңылануунун жарчысы

Назгуль ТУРДУБАЕВА¹

Арген ЖУМГАЛБЕКОВ²

Öz

Türk milletlerindeki Müslüman nüfus inançlarına derinden bağlı olduğundan, birkaç kutsal günü iki güne indirdi. Biri Ramazan Bayramı, diğeri Kurban Bayramı. 2024 yılının bu yılki Nevruz Bayramı, oruç tutmanın en önemli günlerinden biri olan Ramazan ayına denk gelmektedir. Böyle güzel günler her zaman olmuyor. Bu, tarihimizde her birkaç yılda bir tekrarlanan bir olgudur. Büyük Ramazan ayı gününde veya oruç tutarken, atalarımızdan bize miras kalan Nevruz Bayramı'nın gelmesi, tüm insanlık için bir yenilenme adımdır ama bir yandan da bunun kıymetini bilmeliyiz. Bazı insanların anlayışında, "Manas" destanında bahsedilmediği için Nevruz'un bir bayram olmadığı konusunda ortak bir anlayış vardır. Eğer atalarımız Nevruz bayramını kutlamadıysa, o zaman "heyhat, her musibetten uzak durun" sözü nereden çıktı.

Anahtar Sözcükler: Nevruz Bayramı, Türk bayramı, Türk ulusu, Kutlama.

Nevruz, The Harbinger of Renewal, is a Turkish Holiday

Abstract

Atif için: / Please Cite As:

Турдубаева Н. ve Zhumgalbekov A. (2024). Нооруз - түрк дүйнөсүндөгү жаңылануунун жарчысы. *Journal of Turkic Civilization Studies*, 5(1), 11-20.

Geliş Tarihi / Received Date: 22.04.2024

Kabul Tarihi / Accepted Date: 04.06.2024

¹ Доцент, филология илимдеринин кандидаты, Ж.Баласагын атындагы КУУнун кыргыз филологиясы факультетинин илимий иштер боюнча декандын орун басары, nazgult.72@mail.ru

² Кыргызстан-Түркия Манас университети, argenzhumgalbekov@gmail.com

Since the Muslim population in the Turkish nations is deeply committed to their beliefs, they reduced several holy days to two days. One is Eid al-Fitr and the other is Eid al-Adha. This year's Newroz Feast of 2024 coincides with the month of Ramadan, one of the most important days of fasting. Such beautiful days do not happen all the time. This is a phenomenon that repeats every few years in our history. The arrival of the Newroz Feast, which we inherited from our ancestors, on the day of the great month of Ramadan or while fasting, is a step of renewal for all humanity, but on the other hand, we should appreciate it. In the understanding of some people, there is a common understanding that Nowruz is not a holiday, since it is not mentioned in the epic "Manas". If our ancestors did not celebrate the Newroz holiday, then where did the saying "Alas, stay away from every calamity" come from?

Key Words: Nevruz Holiday, Turkish holiday, Turkish nation, Celebration.

КИРИШҮҮ

Түрк элдериндеги мусулман калкына терең ишенимдүү бир нече күндөрүн ичинен эки ыйык күнгө алмаштырып берген. Ал бирөө - Курбан айт, экинчиси - Орозо айт. Быйылкы 2024 -жылыбыздагы Нооруз майрамы Рамазан айында орозо учурдун бир кадырлуу күнүнө туура келип отурат. Мындай бири-бирине шай келген күндөр дайым эле боло бербейт. Бул дагы тарыхыбызда бир нече жылда бир кайталанчу көрүнүш. Рамазан айынынын улуу күнүндө, же орозо учурунда ата-бабаларыбыздан бери келе жаткан Нооруз майрамынын келип турушу, жалпы адамзат үчүн жаңылануунун бир кадамы болсо да, экинчи жагынан алдыга жылуубуздун бир көрүнүшү катары баалообуз керек. Айрым адамдардын түшүнүгүндө Нооруз майрам эмес, бул тууралуу “Манас” эпосуна айтылган эмес деген сыяктуу жалпы түшүнүк орноп келе жатат. Эгерде Нооруз майрамын ата-бабаларыбыз белгилебесе, анда “алас, алас, ар балээден калас” деген саптар кайдан жаралды, же болбосо, белгилүү тарыхчы, профессор Дөөлөтбек Сапаралиев “Нооруз - жаздын жана кайра жаралуунун майрамы” аттуу социалдык тармакка жарыялаган макаласындагы маалыматты да жокко чыгарабызбы? Профессор Д.Сапаралиевдин белгилөөсүндө Түркстан Советтик Республикасынын аткаруу комитетинин төрагасы Турар Рыскуловдун колу менен 1920-жылы 20-мартта №26 буйругунун негизинде “Нооруз” тууралуу токтом чыккандыгы, анын түп нускасы тартылган сүрөттү интернеттик булактарда жарыялоо менен далилдеген [1.]. Демек, 1920-жылдары эле Ноорузду белгилөө, аны майрамдоо иштери башталган деп айтууга негиз бар. Ал эми “Манас” эпосунда эмне үчүн Нооруз тууралуу айтылбайт деген айрым түшүнүктөргө мындайча жооп берүүгө болоор эле. Сагымбайдын вариантындагы “Манас” эпосу 1922-1926-жылдары

Нооруз - түрк дүйнөсүндөгү жаңылануунун жарчысы

жазылып алынган. Ошол арада, манасчы Нооруз тууралуу айтып кетүү керек деген ойго келбесе керек. Анткени, Советтер союзу орноп калган учур. Мусулманчылыкка болгон ишенимдерди элдин түшүнүктөрүнөн алып чыгууга аракеттер жүргүзүлүп, жер-жерлерде кудай деген түшүнүккө каршы турган багыттар иштеле баштаган. Мүмкүн советтик идеологиянын элементтерин түшүнө баштаган манасчылар кудайга тилек кылган майрамдык ишенимдерди киргизүүдөн чочулса керек. Анткени, жогоруда кабыл алынган токтомо иш жүзүндө аткарылганын, же мусулман калктары Ноорузду 20-жылдары майрамдагандыгы тууралуу кабар жокко эсе. Нооруз майрамын мынчанчы жылдарга чейин майрамдадык эле деген эл арасында кептерди угат элек. Эгерде уксак, анда Кыргызстан мамлекети эгемендүүлүк алганга чейин Ноорузду майрамдаган эмес деп айта албайт элек го. Атүгүл, рамазан айы эгемендүүлүк жылдардан кийин гана күчүнө кирди. Азыркы учурда рамазан айы мамлекеттик деңгээлде белгиленип, расмий элге жарыялап, эл арасында мыйзамдуу белгилөө ишеними терең жашап калды. Ал эми Ноорузду майрамдоо эгемендүүлүк жылдардан кийин күчүнө кирди. Бул ишеним, же Нооруз, элдин түшүнүгүндө күн менен түндүн теңелгени, тирүү жандыктардын бардыгы тириле баштаганы, т.а. жан-жаныбарлардын, адамдардын жана жаратылыштын жандануу мезгили. Кышы менен сууктун илебенин корккон майда жандыктар жер алдына кирип жашынып, узун түндөрдү өткөрүп, жылуулукту күтүп турган учурдун көрүнүшү. Бардыгы жылуулукка бөлөнүп, Жаңы жаңырган жарчынын үнү менен ойгонуп, кыймылга келип, эмгекке умтула турган учуру. Кошуна-колондор чогулуп, дастарконду кенен жайып, чайлашып, ар түрдүү оюндарды аткарып, апалар ысырыкты колдоруна кармап алып, ар бир боз үйгө кирип, эл менен бирге аластап, кудайга тилек кылуу менен Ноорузду белгилеген. Бирок, саясаттын кесепети көп жылдар аралыгында Кыргызстанда “Нооруз” майрамын белгилөө, ага ишенүү деген түшүнүктөрдү жокко чыгарган. Эгемендүүлүк жылдардан кийин гана Кыргызстанда Ноорузду белгилөө, ага ишенүү, ырым-жырымдарды кылуу аракеттери көрүнө баштады. Бирок, Нооруз майраманын тарыхына кайрыла турган болсок, жалпы түрк элдеринде Ноорузду белгилөө жылдары ар кандай. Маселен, 20-жылдары белгиленүүгө буйрук чыгып, бирок Кыргызстанда кайрадан токтотулса дагы, кээ бир жерлерде маселен, 1967-жылдары Азербайжан, Өзбекстан мамлекеттеринде Москванын талабында “Нооруз” деп эскерилбесин, бирок улуттук өзгөчөлүгүнө жараша майрамдык салтты улантып келүүгө макулдугу берилген. Буга салыштырмалуу Кыргызстан 20-жылдары, андан кийин 1988-жылдан баштап эле Ноорузду майрамдоого күчү жетип, эгемендүүлүк алгандан кийин 1991-жылы 1-февралда Кыргызстанда Жогорку Кеңеш 21-мартты элдик Нооруз майрамы катары

жарыялагандан кийин гана эл арасында тарала баштаган. Мына ошол аралыктан бери Кыргызстанда Нооруз майрамын 33 жылдан бери салтанаттуу түрдө чыгармачылык менен майрам катары баалап келебиз. Нооруз, бул жалпы элдин түшүнүгүндө эмне үчүн майрам катары каралышы керек? Анын негизги себептери төмөндөгүдөй:

1. Күн менен түндүн теңелүүсү гана эмес, табияттын жаңылануусу менен баалуу.

2. Дөөлөттүн, ырыскынын, достуктун, сүйүүнүн символу жана жаңы жашоонун жарчысы болуп саналат.

3. Аталган күнү жашоонун адамдары жасанышып, жаңы кийимдерди алышып, туугандарына, досторуна, курбуларына конокко барышып, ак тилектерин жана келечек тууралуу калоо-тилектерин айтышат.

4. Туугандар чогулушуп, ар бир үй-бүлөдөгү балдары менен тааныштырып, муундан-муунга мурастарын унутпоого тарбиялашат.

5. Канча жылдар катары таарынышып, бири-бири менен сүйлөшпөй келген туугандар жарашып, элдин көзүнө ыраазычылыгын билдирет.

Мындай түшүнүк менен жашаган калктар арасында бири-бирин урматтоо, сыйлоо, улуу күндө кечирүү деген мааниде каралса, экинчиден улуттар арасында ынтымак, бирдиктүү тилек, ишеним, ар бир улуттук нарктуулукту көтөрүү деген тарыхый тилектер жашай баштаган. Ошол себептен, 2020-жылы 23-февралда түрк элдери, анын ичинде Азербайжан, Албания, Афганистан, мурдагы югославиялык Македония Республикасы, Индия, Иран (Ислам Республикасы), Казакстан, Кыргызстан, Тажикстан, Түркмөнстан, Түркия мамлекеттеринин аракеттери аркылуу Бириккен Улуттар Уюмунун Башкы Ассамблеясы 21-мартты Эл аралык Нооруз күнү катары тааныган. Мына ошол жылдардан бери, түрк элдеринде Нооруз майрамы ар улуттун улуттук өзгөчөлүгүнө жараша майрамдык маанайды өткөрүп келишет. Тагыраак айтканда, түрк элдериндеги ар улут өздөрүнүн улуттук кийимдерин кийишип, улуттук тамак-аштарын жасашып, ар кандай ишенимдүү сандарга ылайык дастаркондорун даярдашса, кээ бирөөлөрү Ноорузду бир күн белгилесе, кээ бирөөлөрү үч күндөн ашык белгилешип келишет. Сөзүбүз куру болуп калбас үчүн, түрк элдеринин кээ бирөөлөрүнө токтолуп өтсөк.

Кыргыз Республикасында кыргыздар Нооруз майрамын жаз мезгилинде күн менен түндүн узактыгы менен теңелген күн деп, аталган майрамга күн мурунтан даярданып, бири-бирине бакыт-таалайды, ырыс-кешикти, тынччылыкты, жыргалчылыкты тилешип, ич ара таарынычтары болсо кечиришип, ар кандай күнөөлөрдөн тазаланып, бул жалган

Нооруз - түрк дүйнөсүндөгү жаңылануунун жарчысы

дүйнөдөн өтүп кеткен туугандарын эстешип, аларга куран түшүрүп, жайнаган жаздын маанайындай салтанаттуу өткөрүшөт. Ноорузду жаңы жыл катары кабыл алышат, себеби жаңылануунун кыйымылы катары кабыл алышат. Тилектерин таң аткыча сүмөлөк жасоо менен эртеси сүйгөн адамдарына таркатышып, алардын тилектерине күбө болушат. Ошондой эле, улуттук тамагы **чоң көжө** менен тамак берип, тууган-досторду түн бир оокумда сыйлоо – майрамдык маанайды жаратышат. Ноорузду келиши менен табакка салынган кургак арчанын талын чатырата күйгүзүп, аңкыган жыты менен боз үйдүн ичин **аласташат**. Аластоонун терең түшүнүгү, бул үйдү жаман көздөн сактоо, шайтандарды кубалоо, үйгө дем берүү деген түшүнүктүн багытында аткарылат. Бул жер-жерлерде болуп, атайын Умай эненин образында улуттук кийимди кийген барктуу жана нарктуу апага жүктөлөт. Апанын тилеги бийик жана кудайдын кудуретинде деген ишенимге баш ийет кыргыз эли.

Казакстан Республикасы Нооруз майрамын жазындагы жаңылануунун керемети деп, кыргыздар баалагандай кармашат. Алар Ноорузду келиши менен улуттук кийимдерин кийип, боз үй тигишип, ар бир үй жаңы дарак отургузат. Негизи, казактар расмий түрдө 1980-жылдардан бери үч күн белгилешсе, Кыргызстан бир эле күндү белгилейт. Алардын майрамдык багыты катары тирүүлүктүн 7 багытын жана 7 дан-азыктан (**суу, эт, туз, май, ун, дан (күрүч, жүгөрү, буудай) жана сүт**) жана **коже тамагы** дасторконго коюшат. Казак элинде ноорузду майрамдоодо 7 сан орундуу мааниге ээ. Санга жараша тамак-аштарды жасашат, конокко барышат, белектерди да жети түрлөп жасашат. Ал эми Жаштары алтыбакан селкинчегине топтолуп, ырдап, бийлеп, улуттук оюндарын ойношот. **Өзбекстандын** эли да, Ноорузду жаз майрамы катарында майрамдашат. Алардын түшүнүгүндө сүмөлөк, тирүүлүктүн биримдигин түзөт. Бирок, кыргыздарга салыштырмалуу өзбектер сүмөлөккө ширин, же кумшекер кошпой даярдайт. Биз сыяктуу өзбектер сүмөлөктү жалаң эле Ноорузда жасабастан, алар жаздын келиши менен шаарларында жана айылдарында үй-бүлөлөр сүмөлөк даярдашып, аны туугандары менен кошуналарына таратышат. Өзбекстан элдеринин түшүнүгүндө, Нооруз жаңы үмүттөр менен күтүлөт. Ошол себептен кечиримдүү болуп, бей-бечараларга, жардамга муктаждарга кол сунулат. Мунун баары үйгө кут-береке алып келет деп ишенишет. Бул күнү аялдары **самса, жумуртка агынан нишалда (шириндик)** жасашат. Ал эми улуттук тамагы катары баарыбызга белгилүү болгондой аш, же плов басышат. Алардын түшүнүгүндө сыйкырдын баары 21-март күнү түнгө карай башталат. Ушул күнү ыйык сүмөлөктү кайнатуу үчүн чоң очокту тегеректеп бүт айылы чогулат. Айылдаргы тең курактуу аялдар, келинде чогулуп, таң аткыча балдары менен сүмөлөктүн

даярдалышын карашат. Узун убаыт аралыгында ырдап, ойноп, сүмөлөктү кезек-кезеги менен аралаштырууга ар бирөө өздөрүнүн кезегин күтүшөт. Таңга маал сүмөлөк даяр болуп, баары жакындарына таратышат. Өзбектердин айтымында сүмөлөктөн биринчи даам татып жаткан кезде сөзсүз каалоо-тилектер айтылат, себеби алар орундалышы толук ыктымал. Бул мамлекет дагы бир күн жана түн өткөрүшөт. **Тажикстан мамлекети** Казакстан Республикасы сыяктуу Ноорузду үч күн майрамдашат. Аларда Нооруз 21-24-март күндөрү майрамдалып, үч күнгө чейин созулат. Тажик элинин түшүнгүндө Нооруз майрамында дасторконуна эттен жасалган тамактарды жолотпойт. Ноорздун символу катары тажиктер да **суманак** кайнатышат. **Суманак** — ыйык тамак аталып, аны жасоодо аялдардан эң чоңу курандан **“ихлос”** сүрөөсүн окуйт. Ар кимиси үч тилегин айтып аралаштырышат. Тилектер жыл ичи орундалат деп ишенишет. Колунда бар адамдар бей-бечараларды чайга чакырып сыйлашат. Алардын өз эне тилинде **“Сиздех бедар”** деген ишенимдүү күндөрү бар. Аны 13-күн деп аташат. Кыргызча айтканда, сиздех бедар дегени, бул **“босогодогу он үч”** дегенди түшүндүрөт. Бул күндөрү үйлөрүнөн чыгып, эс алуучу жайларда, же бактарында арасында эл алышат. Алардын ишениминде табияттын кереметтүү күчү менен мамиледе болуп, кырсыктабай аман-эсен жылдан-жылга өтүп кетүү болуп саналат. Ал эми **түркмөн эли**, башка улуттардан айырмаланып, майрам өтүп жаткан жерлерде килем соккон ууздардын, зергерлердин чеберчиликтерин сынга алышып, ушул күнгө, же бир нече жыл бою даярдаган буюмдарын сынга алып келишет. Түркмөнстанда Нооруз майрамына байланыштуу улуттук салттары менен эки күн майрамдап, кыздар эл-жерин кыдырып алышат. **Азербайжан эли**, Ноорузду өзгөчө майрам катары эсептешип, ал күнү даярдаган дасторкону өзгөчө айырмалуу болот. Алардын улуттук тамактары менен **пахлава, шекер-бура(таттуу, орусча айтканда, пирожок түрүндө жасалып, үстүнө токойдун жаңгагы менен шекерди аралаштырып себелейт), гогол** аттуу шириндиктерди кездештирүүгө болот. Гогол, бул азербайжан ашканасынын эң байыркы тамактарынын бири. Ал байыркы тамактардын бири болгондуктан, дүйнөнүн заманбап тилдеринде да бузулган эмес. Бул нандын таттуусу, кичирээк оролгон оромол сыяктуу бышат. Анткени, ал бир жагынан Ахура-Мазданын (кудайдын) жердеги «бейнеси» болуп Күндү символдоштурса, экинчи жагынан жазды жаратуучулардын бири катары каралган. Ал көптөгөн кылымдардан кийин гана биздин замандын VI-VII кылымдарында Персияга кант камышын алып келип, канттын баасы түшкөндө таттуу гогол - ширин-гогол пайда болгон деген маалыматтар кездешет. Мына ошол гогол, же азыркы орус тили менен айтканда **“булочка”** болсо керек. Азербайжанда Шакер-Бура деген тамагы адатта жаз майрамында бышырылат жана ал айды билдирсе, ал эми күндү билдирген гогол менен жылдызды билдирген баклаваны да даярдашат[2.].

Нооруз - түрк дүйнөсүндөгү жаңылануунун жарчысы

Буга кошулуп, дасторкондун ажары катары – **ашты** да коюшкан. Мурда сөзсүз түрдө башы менен куурулган балыкты койчу. Ошондой эле мал чарбачылыкка байланыштуу жасаган каадалары да бар. Мүйүздүү жандыктардын мүйүздөрүнө кызыл кездеме менен байлап, аларды курмандыкка чалууга тыюу салышат. Бул күндөрү карызга акча берилбейт, анткени үйдө береке качат дешет. Айыл жерлеринде ат жарыш, човган ойнотулуп, короздорду уруштуруу салтка айланган. Човган, бул байыркы чыгыш ат спортунун командалык оюну, азыркы ат поло деген анын түпкү атасы[3.]. Байыркы доорлордон бери аристократиялык оюн катары эсептелип, өзүнчө талаада, бул үчүн атайын даярдалган аттарда ойнолчу. Ошондой эле, жаш өспүрүм балдар ар коңшу үйлөрдүн босогосуна тумактарын таштап кетет. Үйлөрдүн кожоюндары ал тумактарды шириндиктерге толтурат. Дагы бир өзгөчөлүк, үй-бүлөнүн ар бир мүчөсүнө шам жагылат, ал өзү күйүп бүтмөйүнчө өчүрүүгө болбойт. Карангы түшүп кеч кирээрде көчөлөрдө от жагылып, баары кол кармашып аны тегеренип бийлешет. Андан соң оттон секирип өтүү салты бар. Отко ишеним болгон. Алардын түшүнүгүндө, оттун тазалоочу касиети бар, ал секирип өткөн адамды бардык жамандыктардан арылтат. Азербайжан эли дагы Нооруз келээрде үрөндү даярдашат. Аларда үрөн жаздын келгендигин, жашоо жана байлыктын, ден соолук жана бейпилдиктин символу катары эсептелет. Үрөндү Нооруз күнү келгенге чейин эле, бир нече жума мурда өндүрүп башташат. Өндүрүлгөн буудай марлиге салынып, 2-3 күн сууга чыланып коюлат. Бул убакыт бүткөн соң буудай подноско же башка идишке салынып, бир нече күн суу куюлат. Үрөн майрамдык столдун ортосуна коюлуп, кызыл лента менен чети оролот. Бул башка таттуулар сыяктуу эле столдогу негизги жана сөзсүз жасала турган жөрөлгө. Майрам бүткөн соң үрөн ыргытылбайт, андан таттуулар жасалат. Азербайжанда Нооруз майрамында сөйкө менен төлгө ачуу, тооктун жумурткасын боёо жана короздордун урушун уюштурган салттар бар. **Иранда мамлекетинде** Нооруз майрамын майрамдоодогу эң маанилүү элементтеринин бири болуп **Хафт син** эсептелинет. Иран тилинде «Хан-е-Новруз» же Нооруздук урматына дасторкон — жаңы жылдын алдында эрте жазда жайылып жасалган чоң кездемеден жасалган дасторкон. Бул дасторконго Нооруз майрамына карата салттуу тамак-аш жана буюмдар коюлат. Нооруз майрамынын урматына дасторконго коюлган жети негизги тамактын ар бири фарс тилиндеги «син» тамгасы менен башталат, араб алфавитинде 12 тамганын аты. Ушуга байланыштуу перс тилдеринде мындай дасторкондун дагы бир аталышы “софре-йе хафтсин” (хафтсин дасторкону)деп тараган [4.]. Ошондой эле, Хафт син дасторконуна ичине жаңы банктан алынган, колдонула элек акча салынып Ыйык Куран китеби жана күзгү коюлуп, Курандын ичиндеги акча, байлыктын символу катары, бөбөктөргө таратылып берилет. Андан соң дасторконго 7 тамактын

таттуулугун келтирген нерселер: **нан** — токчулуктун, барчылыктын; **туз** — даамдуулуктун; **ширин таттуулар** — бакыттын жана шатыра шатмандыктын; **шам** — жарыктын жана жылуулуктун; **балык** — боштондуктун жана тазалыктын; **боёлгон жумуртка** — тукумдап көбөйүүнүн, өркүндөп өсүүнүн символу; **гүл** — жаздын жана жылуулуктун символу катары коюлса, дагы кошумча жети жашылча: **сабзе** — **жашылча**, жаратылыштын жаңылануунун белгиси; **саману** — **сүмөлөк**, молчулуктун, токчулуктун, кененчиликтин символу; **сиб** — **алма**, сулуулуктун жана ден соолуктун символу; **сенджед** — сүйүүнүн белгиси, көптөгөн дарддардын дабаасы; **сир** — **сарымсак**, дарыгерликтин символу; **сумог жана серке** — **уксус**, акылмандыктын жана сабырдуулуктун символу; **секке** — **тыйын**, байлыктын символу катары коюлушу керек [5]. **Дагестан мамлекети да** Нооруду өзгөчө белгилейт. Бул улутта майрамдык салтынын өзгөчөлүгү күйүп жаткан оттун үстүнөн тилек айтып, 7 жолу секирип өтүү эсептелет. Элдин баары бул ритуалдан соң айтылган тилектер орундалат деп ишенишет экен. Акыркы жылдарда Тарки-Тау тоосунун чокусунда эбегейсиз чоң от жагуу салтка айланып, аны жакын аймактардан да көрүп байкоого болот. Нооруз табиятынан дыйканчылык майрамы болгондуктан, эзелтен келаткан салт боюнча жаңы жылдык дасторконго 7 түрлүү даам: **алма, көк чөп, дан азыктары, чычырканактын ашы, чеснок, нан, сумах даамы ден-соолук үчүн коюла турган**. Бул майрамдын өзгөрүүсүз келаткан дагы бир символу — **өнгөн буудай**. Өнгөн буудайды бир катар эл жаңырган жашоонун белгиси катары жаңы жылдык дасторкондун ажарын ачмакка коюшат. Ал эми Түркияда чыгыш жана түштүк чыгыш областарында Нооруду майрамдашат [6]. **Түркия мамлекетинде**, 21-22-23 -март Нооруз майрамынын күнү деп эсептелинет. Профессор К. Молдокасымов Би-Би-Синин “Нооруз-Улустун улуу күнү” аттуу уктурууда: “Эгемендүүлүккө ээ болгондон баштап гана календарга кадимкидей кирип, расмий түрдө майрамдай баштадык. Бул майрам бир эле Кыргызстанда эмес, Түркияда дагы 1925-жылдан 1991-жылга чейин майрамдалган эмес. Сирияда ал бүгүнкү күнгө чейин эч расмий майрамдалбайт. Бирок бүгүнкү күндө Түркияда түрк республикаларынын өкүлдөрүнүн катышуусу менен Нооруз чоң салтанат шартында майрамдалып келгени белгилүү”, - деп айткан пикирине караганда, Түркия мамлекети да Кыргызстан мамлекети расмий майрам катары кабыл алган учурда гана көңүлдөрүнө ала баштаганы көрүнөт [7]. Алар майрамдагы даярдыктарды бир ай мурун башташат. Нооруз күнү, эл -журт эртең менен күн чыкканга чейин турушуп, таза сууга жуунушуп, таза суудан ичишет. Ал эмес жаныбарларга да таза суудан беришет. Алар дагы тирүү жандыктардын жана жаңылануунун жаныбары катары карашат. Боёлгон жумуртка, күрүч, тамактардын жети түрүнөн коюп, дастарконду кенен жайып, бөлмөлөргө жыттуу гүлдөрдүн жасалган

Нооруз - түрк дүйнөсүндөгү жаңылануунун жарчысы

суюктуктан сээп, өздөрү жаңы кийимдерди кийип, анан дастарконго отурушат. **Ошондой эле, Нооруздун дарылык касиетин да айтып кетүүгө болот.** Ноорузга байланыштуу ырым-жырымда деги эле көп. Мындай ырым-жырымдарды улуу ойчулдар **Беруни, Махмуд Кашгари** менен **Омор Хайамдын** саптарынан кездештирүүгө болот. **Берунинин байыркы бакшылардан жазып алган деп белгилешет.** Анын биринде, “Нооруз күнү таң алды менен үч кашык бал жеп, шам жакса оорудан куткарат” деп жазылса, экинчи жазма “Нооруз күнү таңкы намаздын алдында кичине кант жеп, олива майы менен сүйкөнүп алса, жыл бою адам сак жүрөт” деген терең ишенимдер жашап келген. Сөзүмдүн акырында,

1. Жалып түрк тилдүү элдердин ата-бабаларынан мурас болуп калган жаңылануунун Нооруз майрамыбыз жылдан - жылга белгиленип турсун!

2. Нооруз, биздин майрамыбыз катарында өлкөбүзгө тынчтык, улууларыбызга кадыр-барк, дөөлөттүү карылык берсин, жаштарыбызга ыйман жана береке алып келсин!

3. Жерди казып иштеген баба-дыйкандарыбыздын түшүмдөрү мол болсун! Жаздын ар бир күнүн пайдалуу өткөрүп, кампалар мол түшүмгө толо берсин, жылыбыз токчулуктун, молчулуктун, бейкутчулуктун жылы болсун! - деп тилек айтуу менен, “Нооруз” майрамы түрк элдеринин жарчысы катарында жылдан - жылга, укумдан - тукумга жашай берсин деп тилек кылат элем!

Колдонулган адабияттар:

1. Сапаралев Д. Нооруз - жаздын жана кайра жаралуунун майрамы. BBC.NEWS КЫРГЫЗСТАН КЫЗМАТЫ. 2022-жыл, 21-март <https://www.bbc.com/kyrgyz/articles/c2ep49pz7qno>
2. Шакер бура // Азербайджанская кулинария / Сост. К.Г. Бунятов, Н.М. Малеев. — Баку: Азернешр, 1982. — С. 152—153. — 182 с.
3. Словарь иностранных слов русского языка. «Словарь иностранных слов, вошедших в состав русского языка». Материалы для лексической разработки заимствованных слов в русской литературной речи. Составлен под ред. А. Н. Чудинова. Издание третье, тщательно исправленное и значительно дополненное (более 5000 новых слов) преимущественно социально-политическими терминами, вошедшими в жизнь в последние годы. СПб., Издание В. И. Губинского, 1910.
4. Хафт син / <https://ru.wikipedia.org/wiki>
5. Словари и энциклопедии на Академии. <https://dic.academic.ru/dic.nsf/ruwiki>
6. Жумашев М. “Нооруз” майрамынын маңызы кандай? Кыргыз маданият борбору.// <https://kmborboru.wordpress.com/>.2016.17-март.
7. Нооруз – улустун улуу күнү/ BBC.NEWS Кыргызстан кызматы. 2014-жыл, 21-март. https://www.bbc.com/kyrgyz/kyrgyzstan/2014/03/140321_nooruz_taryhchylar

Этика билдирүүсү

“Нооруз - түрк дүйнөнүн “Жабылануунун жарчысы” аттуу изилдөөнү жазууда илимий эрежелер, этика жана цитата эрежелери сакталган; Чогулган маалыматтар менен эч кандай бурмалоо болгон эмес жана бул изилдөө баалоо үчүн башка академиялык басылмаларга жөнөтүлгөн эмес.

Конфликт Декларациясы

Изилдөөгө катышкан башка адамдар же мекемелер менен кызыкчылыктардын кагылышы жок.

EXTENDED ABSTRACT

Since the Muslim population in the Turkish nations is deeply committed to their beliefs, they reduced several holy days to two days. One is Eid al-Fitr and the other is Eid al-Adha. This year's Newroz Feast of 2024 coincides with the month of Ramadan, one of the most important days of fasting. Such beautiful days do not happen all the time. This is a phenomenon that repeats every few years in our history.

The arrival of the Newroz Feast, which we inherited from our ancestors, on the day of the great month of Ramadan or while fasting, is a step of renewal for all humanity, but on the other hand, we should appreciate it. In the understanding of some people, there is a common understanding that Nowruz is not a holiday, since it is not mentioned in the epic "Manas". If our ancestors did not celebrate the Newroz holiday, then where did the saying "Alas, stay away from every calamity" come from?

It's a time when everyone is warmed up, awakened by the voice of the New Herald, moved, and strives for work. Neighbors gathered, spread the table widely, chatted, played various games, mothers took the whistle in their hands, went into every gray house, walked away with the people, and celebrated Nowruz by praying to God. However, the consequences of politics over the years have canceled the concept of celebrating "Nooruz" holiday in Kyrgyzstan and believing in it.

Among the peoples who live with this understanding, if it is considered in the sense of mutual respect, respect, and forgiveness in the great day, then, secondly, the historical aspirations of unity, unity, trust, and raising the national value of each nation began to exist among the nations. For this reason, on February 23, 2020, through the actions of the Turkic peoples, including Azerbaijan, Albania, Afghanistan, the former Yugoslav Republic of Macedonia, India, Iran (Islamic Republic), Kazakhstan, Kyrgyzstan, Tajikistan, Turkmenistan, Turkey, the United Nations General Assembly Recognized March 21 as International Nooruz Day.